

ՀԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԻԳԱՒԱՌԻՆ ՔԵՐՍՈՆԻ, ԻՊԵՍԱՐԱՊԻԱ ԵՒ ԻՓՈՏՈՂԻԱ

Պայմանք ճանապարհորդին եւ նպատակն. — Օտեսասյի եկեղեցական եւ աղգային վիճակը. — Ագրիման. — Եկեղեցին Հայոց եւ շրջակայ շինուածքն. — Ժողովրդական դպրոցն. — Հողին աղգային. — Ներկայ վիճակ աղգին. — Ագգաւոր անձինք. — Զուգատիպ երկուորեակք. — Ընդ մէջ Ագրիմանի եւ Քիշնեայ Գաւառն եւ Պէնտէր. — Քիշնեա քաղաք. — Անցեալ եւ ներկայ դրութիւն. — Քաղաքականութիւն եւ վիճակ Հայոց. — Եկեղեցին եւ դպրոցն. — Վիճակային կալուածք. — Ընչեստ գիւղաքաղաք. — Մանուկ Պէյ եւ որդիք նորին. — Եկեղեցի Հայոց. — Օրհէյ. — Զաքարեանք եւ եկեղեցի նոցին. — Պեյք քաղաք. — Ագգային ջերմեռանդութիւն. — Հայերէնսիս Պօթուշանցիք. — Զօթին քաղաք. — Եկեղեցին Զօթինի եւ կալուածքն. — Զուանչա. — Եկեղեցին Հայոց. — Կամենից. — Վիճակ աղգային. — Եկեղեցի սըրբալոյն Նիկողայոսի. — Եկեղեցի Աստուածածնի. — Հաճկատար Աստուածածին. — Աւետեաց եկեղեցի. — Արճանագրութիւնք. — Յիշատակարանք եկեղեցեաց. — Լրդեհք Գիւմնատան, ռաւմ. նարանի եւ աղբատոնցի. — Վերադարձ Իւօթին եւ Խեյլ. — Մեծագործութիւն Յակոբ Աղսյի Տէրտէրեան Բոբովիչ. — Գրեգորուպոյ. — Լիմ նարկութիւն Բարեբարք նորին. — Նախկին եւ ներկայ վիճակ Հայոց տեղւոյն. — Եկեղեցիք. — Մասունք սրբոց. — Ուխտակատարութիւն. — Արտօնութիւնք Հայոց. — Կայսերական Հրովարտակ. — Կարգադրութիւնք Այցեւուի. — Ճանապարհորդութիւն գէպ յՕտեսաս. — Երկրորդ այցեւութիւնք. — Պատարաք. — Կարգադրութիւնք. — Ուղեւորութիւն. — Սեռա ծով. — Թէոդոսիա. Նշանակութիւն ամին Տէրտէրեան. — Թերթ շնորհա. կալութեան. — Ճանապարհորդին աղբատնքը իբրեւ վերջաբան:

Հայ ճանապարհորդին տեսածն է միշտ տխուր տեսարաններ. որքան որ հետազոտութիւնը զնա յառաջ տանի ազգային յիշատակներ տեսնելու, այնքան նորա սիրտը կլըցուի հառաչանօք, լեզուն կկապուի հեկեկանօք եւ աչքերն կլըցուի աղի արտասուօք: Այս առաջին անգամը չէ ինձ համար, սիրելի ընթերցող, որ կհանդիպի ինձ այսպիսի տխուր ճանապարհորդութիւն. Հայաստանի աւերակներն եւս այսպիսի հառաչանքներուս արձագանգ տուել են եւ վկայ են. Հայրենեացս հնութիւնքն ալ արտասուքս ընդունել են կարեկցութեամբ: Բայց դուս այժմ ինչ կպահանջես ինձէն այս նոր ճանապարհորդութեան մէջ՝ հնդի իրնիկ Հայրենեաց, եւ իմէջ ոսկերաց նշոնն հայրենակցաց: Սահմանափակ է իմ պայմանս, որովհետեւ իմ նպատակս է պատմել չեղ այս անգամ Գերապատիւ Սրբազան Տէր Գաբրիէլ Վարդապետի իւր վիճակը Առաջնորդական այցելութեան ելած ժամանակ՝ իբրեւ ճանապարհորդակից եւ զորակից նորա հետ գտնուելով, իմ քալած երկիրներուս մէջ տեսած ազգային հնութիւնքը, հայրենիքէ արտահալած ազգի մը իւր նշոններեան մէջ արած մեծագործութիւնքը, եւ ժամանակի բշտմեաց եւ անցից անյաղ ժանիքն Հայու անուամբ մնացած նորա որդիքը ներկայ վիճակը: Մի ձանձրանար կարդալ սորա հետ՝ նաեւ տեսած տեղերուս բնական եւ քա-

ղաքական մասնաւոր նկարագրութիւնը, որ իբր կապ է պատմութեան, բայց առարկային հոգին նոյն է:

Սեռա ծովուն այն լայնատարած ընդարձակութիւնը որ խորոց է ընդ մէջ Տաւրիա գաւառին կամ Խրիմոս եւ Օտեսասայի, յաջող ճանապարհորդութեամբ *Միկրոպոս* շոգենաւով երբ անցուցի, ի16-ն Ապրիլի առաւօտու 10 ժամուն աչքիս առջեւն երեւցաւ Օտեսաս քաղաքը՝ իւր գեղեցիկ դիրքովը եւ նաւահանգստովը: Կզարմանաս քե հրջափ ուժեղ է աշխարհաշէն մարդուն ձեռքը, երբ իմանաս քե այս քաղաքը որ իւր ներկայ գեղեցկաշէն եւ վաճառաշահ դրութեամբը Ռուսաստանի երրորդ քաղաքն է, մինչեւ 1800 թիւը երանշուք դղեակ եւ զիւղ *Խօճապէյ* անունով: Ռուսք առին զսա ի1794 թուին Կոստովիչի զօրապետութեամբը Օսմանեանց ձեռքէն, եւ ի1803 Ռըշիլիէօ դքսին կուսակալութեան օրէն հսկայաքայլ հեղով դիմեց դէպ յառաջ: Այն արձանը որ կանգնած է քաղաքին արեւելեան ծովակողմը ի1825, կանմահացրեւ հիմնադրին յիշատակը: Այս քաղաքը անմոռանալի արձան է յիշատակաց նաեւ մեծանուն Վորոնցով իշխանին, որոյ մարմինն ամփոփուած է Ռուսաց մայր եկեղեցւոյն մէջ. վասն զի յետ կոմս Լանժրոնի նա լինելով կուսակալ, մեծամեծ արտօնութիւններ խնդրեց առաւ կայսրէն եւ ընդարձակեց այս քաղաքը:

Ըստ այժմու վիճակի քաղաքիս՝ բնակչութիւն է սա նոր Ռուսիոյ եւ Պեսարապիոյ ընդհանուր Կուսակալին եւ այլ առաջնակարգ իշխանաւորաց եւ պաշտօնատեարց եւ հիւպատից եւրոպական տէրութեանց: Մեծ նահանգիստ, ուր կրափին եւրոպայի ամենատեսակ ապրանքները եւ շատ երկրի պտուղները. ինքն ալ կառատաձեռնէ՝ բացի Ռուսաստանի ամեն տեսակ հարստութենէն, նաեւ մեծագումար ցորեան եւ այլ արմտիք եւ Խրիմոս աղ, որոց համար 605 բուով ամբարանոցները բռնած են քաղաքին մէկ մասը:

Քաղաքը եւրոպական միաձեւ ճարտարապետութեամբ, կրկնաշարկ եւ եռաշարկ տներ շատ ունի, եւ կրածանի չորս մասն եւ 12 բաղ. բնակիչքը 115,567, զանազան եւրոպացի եւ ասիացի, քրիստոնէայ եւ հրեայ ժողովուրդներ: Ուստիս չափ արքունի՝ եւ 4600 մասնաւոր անձանց մեծամեծ շինուածք ունի, 56 գործարան, 33 զանազան ազգաց եկեղեցիք: Իմէջ է ժողովարանաց Հրէից եւ 36 աղօթարանաց՝ մինն է նորաշէն եւ հոյակապ՝ մեծածախ ճարտարապետութիւն: Գրասենեակք 5, Տպագրատունք 4, Վիճագրատունք 4: Յիշատակաց արժանի է Լիկեոնը, որ շուտով պիտի դառնայ Համալսարան, իւր բնական պատմութեան, բնագիտութեան եւ քիմիականութեան բանգարանաւ, եկեղեցիով եւ զբաղմունքով: Վարժարանը, Օրիորդաց ուսումնարանը եւ Եկեղեցական դպրոցը նոյնպէս մեծաշէն են. եւս եւ քառասնի չափ այլ եւ այլ ուսումնարանք զանազան ազգաց, որոց մին եւս խլից եւ համերգ

համար: Անուանի է քաղաքական Մատենադարանը եւ Քանգարանն հնութեանց. հիւանդանոցը եւ անկեղնոցը, քաղաքական գրասարաններ, պարտեզներ, հանքային եւ շիմիական ջրոց բաղանիքներ:

Ընթերցողը անշուշտ մեծ եռանդով մինչեւ այս տեղ յառաջ կտանի իւր կարգալը՝ յուսալով թէ Հայն ալ իբրեւ անդամ այս երկրիս բազմամարդութեանը, այս ամենայն բարեմասնութեանց հաղորդ պիտի լինի իւր կարողութեամբ եւ հանձնարով: Բայց ափսոս, ազգասէր եղբայր, որ շատ փոքր է այս քաղաքի մէջ 700-ի չափ Հայուն կարողութիւնը, քաղաքականութիւնը եւ յառաջադիմութիւնը, եւ որ առաւել եւս ցաւալին է ազգասէր հոգւոյն համար՝ Հայը իւր լեզուէն եւս զրկուած, փոխանակ այն աստուածապարգեւ բարբառոյն՝ տաճկերէն կիսօսի: Ունի մէկ փոքրիկ, բայց պայծառ եկեղեցի, եւ ազգային դպրոց: Միայն քեզ ուրախութեան եւ մխիթարութեան այս բոլոր լինի առիթ՝ որ կան այս տեղ օտար ազգաց մէջ անուանի Հայեր, ինչպէս իշխանք Մանուկ Պէյ, Արդուրեանք, Արամկլիքեանք, եւ Սարովեանք կամ Սաղունիք. կան քանի մի աստիճանաւոր՝ եւ պատուելի վաճառականք, ինչպէս Մելեշեան, Երրբլաճեան, Քրքմեան, Պողոսեան, Էրիքեան եւ Խալայճեան, որք ազգասիրական հոգւով փոյր ունին նաեւ իրենց դպրոցին յառաջադիմութեանը, եւ որոց մէկ քանիին յանձնուեցաւ Սրբազան Առաջնորդէն նորա հոգաբարձութիւնը:

Ցաւալի սրտիւ կծանուցանեմ որ Օտեսսայի միւս Հայերուն շատը արհեստաւորք են եւ սափրիչներ, ըստ մասին աղքատ, եւ մեջերը պաղած է ազգային հոգին՝ ուսման եւ կրթութենէ հեռի մնալով:

Յետ հանդիսաւոր կարգաւ գնալոյ յեկեղեցին եւ սահմանեալ բարեմադրութիւնը կատարելոյ եւ իւր հովուութեան խրատը տալոյ, առանձնացաւ Գեր. Առաջնորդը իւր համար պատրաստած Քրքմեան եղիւ Աղային տունը:

Այս քաղաքիս մէջ Սրբազան Առաջնորդը երեք աւուր մէջ իւր պաշտօնական այցելութիւնները կատարեց, առ ընդհանուր Կուսական *Քոնգրու*, առ Ռուսաց Արքեպիսկոպոսն *Տմիրրի*, առ Խնամակալ Լիկեոնին *Արցիմովիչ*, առ Տեսուչն Լիկեոնի *Քենազ Տապիժա*, առ Քաղաքապետն *Անդոնովիչ*, առ Օսմանեան հիւպատոսն *Ռաֆայէլ Հաւա*, եւ առ Ատենադպիր Հնագիտական Ընկերութեանն *Մուրզաքեւիչ*: Նմանապէս առ Հայկազն *Քենազ Արդուրեանքի*, առ Ազնուական *Սարով*, առ վաճառական *Ստեփանոս Պողոսեանց*, առ *Էրիկեան* եւ առ այլ երեսելի անձինս: Մեծ յարգանքով հիմաւորեց գնա Լիկեոնին մէջ Խնամակալը իւր պաշտօնատեղերնովը, եւ մեծարանք ցոյց տուաւ այն համայնարանին շինութիւնը, եկեղեցին, բանգարանները, գրքատունը. նոյնպէս սիրով եւ մատղորութեամբ ցուցուց Պ. Մուրզաքեւիչը Հնութեանց բանգարանին բոլոր հնութիւնները:

Ապրիլի 19-ին Օտեսսայէն ուղղեցաւ մեր ճանապարհորդութիւնը յԱլքիւրման: Փառասուն վերստի հեռաւորութիւնը ըստ մեծի մասին ունի գեղեցիկ տեսարաններ, ծառազարդ ճանապարհ, մշակած երկիրներ եւ Գերմանացոց պիւղծութիւն մինչեւ Տնեսքի եզրը: Տնեսքին Սեաւ ծովուն

մէջ բախած տեղը՝ երկուքին ջրերէն կծեանայ *Լիման* ըսուած ծովակը, որ է եւ նաւահանգիստ Ալքիւրմանի՝ ինն վերստ տարածութեամբ: Օվիտիփոլէն շոգենաւով անցանք այն ծովակը, ելանք Ալքիւրմանի նաւահանգիստը, ուր բնդ առաջ եկած էին քաղաքին Հայազգի ժողովուրդը հանդերձ բազմախումբ օտարազգի բնակչօք տեղւոյն. նոցա հետ քաղաքը մտնելով գնացինք եկեղեցին, որոյ դրան առջեւը հանդերձ հոգեւորական դասուն եւ ժողովրդոց հետ խմիասին կանգնած էին աշակերտք ժողովրդական Դպրոցին եւ եկեղեցական շապկօք՝ ձեռքերն առած ծաղկանց փունջեր, եւ այնու հանդիսիս ու երաժշտական երգով աշակերտաց Սրբազան այցելուն մտաւ եկեղեցին: Ճանապարհորդին ցաւը կրկին զարբեցաւ իւր խեղճ հոգւոյն մէջ, երբ Սրբազան այցելուն յետ սահմանեալ աղօթից դարձաւ առ ժողովուրդն եւ այն սուրբ Բնմէն իւր սիրալիւր ընդունելութեանը համար զգացած ուրախութեան շնորհակալեաց եւ օրհնութեան քարոզը ասաց *տաճկերէն* լեզուով: Այն առաջին անգամ էր որ լսեցի եւ Քրիստոսի Տաճարին մէջ քրիստոնեական սուրբ հաւատոյ բշխման այն լեզուովը քարոզութիւն:

Ալքիւրման (Սպիտակ քաղաք) ըստ մասին ծովահայեաց է, ժամանակաւ ամուր եւ այժմ քայքայեալ բերդով Տնեսք գետին եզրերը. դիրքը գեղեցիկ է, լայն խրամներով պատած, եւ մի կողմը վերայիշեալ լայնանիստ ծոցը: Այժմ է նահանգական քաղաք Պեսարապիոյ, 18 վերստի հեռի Սեաւ ծովէն. բնակիչքը 22,650, տները 2638. ունի վեց եկեղեցի եւ մի ժողովարան Հրէից. նախնական ուսումնարան Ռուսաց, աղջկանց վարժարան, եւ եօթը մասնաւոր դպրոց, որոց մէջ երեսելի է Հայոց դպրոցն: Բարերբեր են քաղաքիս շրջակայքը՝ աւելի այգիներովը, որ մինչեւ 1600 կնամրուին:

Հայք մինչեւ հազար բնակիչք կամ 200 գերդաստանի չափ են: Եկեղեցին կիսով չափ գետնափոր է, այնպէս որ մինչեւ 12 աստիճանով կիջնան մեջն. ներսը գեղեցիկ՝ մաքուր՝ կամարակապ եւ լուսաւոր. ունի յիշատակարանք պատերուն վրայ. հարաւային կողմը մարմարիոնեայ քարի վերայ գրեալ է.

ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԸ ԳՐԵԱԼ ԱՆՈՒԱՄԲ ՓՐԿԵՆԸ,

ՈՐ ՍՈՒՐԲ ՆՇԱՆ ԱՆՈՒՆ ԿՈՉԻՆ.

ՍԱ՛ ՅԻՇԱՏԱԿ Է ՏԻԱԿՐԻՆ,

ԿԵՆԱԿՅԻՆ ԵՒ ՄԵՂԱՅ ՆՈՐԻՆ.

ԹՎ. ՊՂԷ:

Հիւսիսային կողմն.

ՅԻՇԱՏԱԿ Է ՍՈՒՐԲ ՆՇԱՆՍ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ՍԱՐԳՍԻՆ ԵՒ ՄԵՂԱՅ ՆՈՐԻՆ.

ԹՎ. ՋԻԳ:

Ինչու՞մ այս տեղ Հայք ունեին երեք եկեղեցի. մինն Աստուածածնի, որ է այս, իսկ միւս երկուքն յանուն սրբոց Յովսէփի եւ Յովնանու. Աւետարանչին. շատ յեղափոխութիւններէ ետքը մնացել է սա միայն յանուն սրբոյ Կռսթին, եւ միայն քրիստոնեական ջերմեռանդութիւնը այս եկեղեցոյ մէջ

երկու մատուռ կանգնել է այն աւերակ եկեղեցեաց անու-
նով, որոց համար մնացած է միայն այս յիշատակարանը.

ՎԵՐՍՏԻՆ ՆՈՒՌԻԵԱԿ ԳՐԵՑԱՌ ՏԱՆԿ ԳԱՆՁԱՐԱՆԻՍ, ԹՎ.
ՌՃՂԶ. ԻՄՈՎԱՀԱՅԵԱՅ ՔԱՂԱՔԻ ԱԳՔԻՐՄԱՆ, ԽՈՌՈՒՆ ՍՈՒՐԲ
ԱՍՏՈՒԱՅԱԾՆԻ, ՍՈՒՐԲ ՕԳՍԵՆԻԻՆ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ
ԱՒԵՏԱՐԱՆԶԻՆ ԵՐԻՑ ՍՐԲՈՅ ՏԱՃԱՐԱՆՆԵՐ :

Այս եկեղեցւոյս առաջին փոքրաղիւր շինուածքն վերստին
ընդարձակել է նոյն գետնափոր կարգաւն ի 1820 ամի Գրի-
գոր Արքեպիսկոպոսն Պետրապոլոյ. եւ միջի Առաջնորդա-
կան Արքան մինչեւ ցայսօր զարդարուած է նոյն արժանա-
յիշատակ հովուապետին անուամբը: Եկեղեցին ունի նաեւ
հին խաչեր՝ որոց մէջ կան զանազան մասունք սրբոց,
բայց ցաւիմ որ մոռացաւ տեղւոյն քանանայն ցուցնել ինձ
նոցա վկայագրերը:

Ագգիւրմանի այժմու վիճակը սակաւ մխիթարութիւն ու-
նի տալ քո ազգասէր հոգւոյն, սիրելի ընթերցող. միայն
ուրախ եղիւ որ այս տեղի նոր սերունդը, երէ այս կարգաւ
շարունակուի ժողովրդական դպրոցին յառաջադիմութիւնը,
պիտի հասցընէ քեզ համար հայախօս եղբարք: Այս ժողո-
վրդեան ազգային եւ ուսումնասիրական եռանդին վերայ
սիրտդ բող բնդայ. բայց ափսոս որ մեծ մասը ընկճեալ է
աղքատութեան մէջ: Մեծ եռանդով նախանձաւոր են ուս-
ման, եւ նոցա որդւոց դաստիարակը առաջին պատուաւոր
տեղին ունի հասարակութեան մէջ: Եօթանասունի չափ
հայերենախօս պատանիք բաւական սկզբնական կրթու-
թեամբ կիպային իրենց դասարանին մէջ: Սրննութեամբ ե-
ղիցի յիշատակ բարերարաց, կենդանեաց եւ ննջեցելոց, ո-
րոց նուիրած այգւոյն եւ կրպակաց արդեամբքը կյարատե-
ւէ այս դպրոցը, եւ մեծ շնորհակալութեան արժանի կը-
ճանջցուին այժմու հոգաբարձուք եւ բարերարք՝ Աստուա-
ծատրեան եղբարք (որ եւ Խիւտավերտեանք), Մանուկ
Աղա Մարութեան, եւ ուրիշ ժողովրդականք, որք օժան-
դակ են այս դպրոցիս նիւթական յառաջադիմութեանը:

Այս մէկ հետաքրքրութեան արժանի բնութեան տուրքո-
վրն ալ զուարճացիւր ընթերցող: Առաջին գերդաստան քա-
ղաքիս մէջ՝ են Աստուածատրեան եղբարք. սոցա միւս եղ-
բարք մէջ, որք ամեն մէկը առանձին բազմամարդ գերդաս-
տաններ ձևացած են, երկու եղբարքը՝ Սիմէոն եւ Ծերօն՝
վարսունեանից ամաց երկուորեակ եղբարք են եւ կրնա-
կին իմիասին: Սոքա երկուքն ալ ինչպէս որ մէկ օր ծնած
են, նոյնպէս մէկ օր ամուսնացած, եւ միարան սերտ սի-
րով կապլին՝ ինչպէս բէ լինէր մէկ հոգի երկու միատե-
սակ մարմնոց մէջ բնակած: Բնութիւնը պարզեւել է սոցա
մի դէմք, միաջափ հասակ, եւ միատեսակ կազմութիւն
եւ պատկեր: Եւ չորս օր մնացի այն տեղ, եւ երբեք
չկարողացայ դիւրաւ որոշել Սիմէոնը Ծերօնէն. նոյն իսկ
դրացիքն անգամ միշտ կախալին. եւ զուարճալին այս է որ
նոցա հայրերն ալ ամաչելով իւր սխալմունքին, ինչպէս
պատմեցին, շատ անգամ երկուքին անուանքը իմիասին
տալով կձայնէ եղիւր զնոսա „Ծերօն Սիմէոն“ կանչելով,

որպէս զի որն եւ իցէ՝ լսէ ձայնին. եւ մինչեւ ցայսօր ձե-
րութիւնն անգամ փոփոխութիւն չէ ըրած նոցա կերպարան-
քին վերայ. երկուքին եւս մազերը միատեսակ սպիտակ եւ ձա-
կատները նոյնպէս կիսաճաղատ: Սոքա համաձայնութեամբ
կնազնին միշտ միակերպ հագուստ, եւ զգեստուց փոփո-
խութիւնքն ալ համաձայն խորհրդով կընեն: Երկայնանիստ
ու գեղեցիկ տուն մը շինած են երկու հաւասար կէս բաժա-
նած, միաջափ, միազոյն եւ միակերպ կահիւք եւ կա-
րասեօք. այնպէս որ զարդերուն, կարասեաց, պատե-
րուն զուենին եւ կախուած պատկերներուն մէջ անգամ
զանազանութիւն չկայ: Ընդարձակ պարտեզն ալ հաւասար
երկու բաժանած է մէկ ձեւակերպութեամբ, եւ հաւասարաբիւ
ծառերով զարդարուած: Վերջապէս ջանացել են ամենայն
ինչ այն աստիճանի միմեանց նմանցընել, որպէս բէ մէկ տե-
սածիդ երկրորդ օրինակը հայելիի մէջ տեսնէիր: Այս իման-
կութենէ նոցա սուրբ պայմանն է եղած՝ որ նոցա ամե-
նայն ինչը լինի միատեսակ. բայց չգիտեմ բնութեան հետ
ինչպէս պայման դրած են որ երկուքն ալ հաւասարաբիւ
զաւակաց տէր են եւ բազմածին. եւ աւելի զարմանալին,
երկուքին ալ որդւոց մէկ մէկը համը են եւ խուլ: Բայց մեզ
համար ուրախալին այս է որ երկուքն ալ բարերարոյ եւ
բարեսլաշտ անձինք են, իրենց հաւատարիմ ու գործունեայ
վաճառականութեամբ քաջածանօթք եւ պատուականք յա-
ջրս ազգայնոց եւ օտարաց:

Ցաւալի էր այս տեղի երկպառակութիւնը, որ ժողովրդ-
դեան մէջ ընկած էր տարիէ մը ի վեր, վարժապետին եւ քա-
հանային պատճառաւ. բայց սրբազան այցելուին եռանդուն
հետեւողութեամբ վերջացաւ, որուն համար մաղրելու եմք
յարատեսութիւն:

Չորս օր մնաց այս տեղ Գերապատիւ Այցելուն, եւ սի-
րայորդոր քարոզութիւններով՝ մեծանշանկա պատարագաւ
եւ օրհնութեամբ՝ ինչպէս ամենայն տեղ՝ մխիթարեց ժողո-
վուրդը, եւ օրհնութեամբ եւ գովութեամբ բազմաբիւ ուղե-
կցօք ապրիլի 22-ին ուղեւորեցանք դէպի Քիշնեւ:

Ագգիւրմանէն մինչեւ Քիշնեւ 167 վերսք է: Այս ընդար-
ձակութեանը մէջ կլիշեմ Գաւշան գիւղաքաղաքը, ուր ա-
տենով երեք հարիւր տունի չափ Հայք կրնակէին պայծառ
եկեղեցիով. բայց չգիմանալով Տաճկաց յարձակմունքնե-
րուն, առաջնորդութեամբ Արդութեանց Յովսէփ Կարուղիկո-
սին զաղընցին ի Զօռնա, որ է Գրիգորուպօլիս, եւ այժմ մի-
այն կերեւին այս տեղ քանի մի գերեզմանաքարեր հայե-
րէն արձանագրութեամբ: — Աստի 20 վերսքի չափ հնուի
է Պենտեր քաղաքը, որ ատենով Հայոց վաճառականութեան
գլխաւոր տեղերէն մէկն էր. բայց սա իւր ամուր բերդովն
անգամ ոչ միայն չկարողացաւ պաշտպանել քրիստոնէից
ընդդէմ արիւնահեղ յարձակմանց Տաճկաց, այլ եւ ցայսօր
եւ ոչ մի Հայ մնացել է այն տեղ, եւ ոչ նոցա եկեղեցեաց
աւերակը կամ հնութեան նշան մը, որ ճանապարհորդը գո-
նէ անոր հարցընէր իւր ազգայնոց պատմութիւնը: —
Գնանք այժմ Քիշնեւ:

(Նախալարութիւնն յառաջիկայս.)